

ΒΑΣΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ

Διευθυντής Τμήματος Αρχαιοτήτων

Ο EINAR GJERSTAD ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ*

‘Από ιστορικής και γεωγραφικής απόψεως είναι ασφαλώς παράδοξον ότι η Σουηδία είναι η πρώτη χώρα, η οποία επέδειξεν επιστημονικόν ενδιαφέρον διά τήν Κυπριακήν αρχαιολογίαν κατά τās αρχάς τοῦ αἰῶνος μας. Θά άνέμενέ τις βεβαίως τό ενδιαφέρον τοῦτο νά προέλθῃ ἀπό χώρας πλησιεστέρας πρὸς τήν Κύπρον καί δὴ τήν Μεγάλην Βρεττανίαν, ἡ ὁποία ἦτο τότε καί ὁ πολιτικός κυρίαρχος τῆς νήσου. Οἱ γνωρίζοντες τό ιστορικόν τῆς ἐλεύσεως τῆς Σουηδικῆς ‘Αρχαιολογικῆς ‘Αποστολῆς εἰς Κύπρον τό 1927 θά ἀποδώσουν τό γεγονός τοῦτο εἰς τινα βαθμόν καί εἰς τήν τύχην. ‘Ο γνώστης ὅμως τῆς ιστορίας τῆς ἀρχαιολογίας τῆς Κύπρου θά διαβλέψῃ τήν πραγματικὴν αἰτίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ προσωπικότης τοῦ ἀρχαιολόγου Einar Gjerstad.

‘Η Μεσογειακὴ ἀρχαιολογία ἤσκησε καί ἐξακολουθεῖ νά ἀσκῇ καταπληκτικὴν γοητείαν εἰς τήν Σουηδίαν, ἡ ὁποία ἔχει νά ἐπιδείξῃ κορυφαίους ἐπιστήμονας ἰδίως εἰς τήν προϊστορικὴν ἀρχαιολογίαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρω τὰ ὀνόματα τῶν Person καί Nilsson, οἱ ὁποῖοι ἔκλεισαν τήν Σουηδικὴν ἐπιστήμην. ‘Η ἀρχαιολογία τοῦ Αἰγυπτιακοῦ χώρου εἶχεν ἐλκύσει τοὺς δύο τοῦτους ἐπιστήμονας διὰ νά τοὺς ἀναδείξῃ παγκοσμίως, ὁ Gjerstad ὅμως, μέ τήν φαντασίαν καί τήν τόλμην τῶν εἰκοσιεννέα ἐτῶν, ἀνεζήτησε νέα πεδία ἐρεῦνης εἰς τό νοτιώτατον ἄκρον τοῦ ‘Ελληνικοῦ χώρου, τήν Κύπρον. ‘Αποπερατώσας τās σπουδάς του τό 1923 εἰς τήν ἀρχαίαν ‘Ελληνικὴν καί Λατινικὴν φιλολογίαν, τήν Κλασσικὴν ἀρχαιολογίαν, τήν ἀρχαίαν ‘Ιστορίαν καί τήν γενικὴν ἱστορίαν, ἔφθασεν εἰς τήν Κύπρον τό 1924, διὰ νά συλλέξῃ ὑλικόν διὰ τήν συγγραφὴν τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη τό 1926 ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Uppsala ὑπὸ τόν τίτλον *Studies on Prehistoric Cyprus*.

Διὰ νά ἐκτιμήσωμεν πληρέστερον τό ἔργον τοῦ Gjerstad καί τῆς Σουηδικῆς ‘Αρχαιολογικῆς ‘Αποστολῆς ἐν Κύπρῳ, τῆς ὁποίας ἡγήθη ἐν ἔτος ἀργότερον, εἶναι ἀναγκαῖον νά σκιαγραφήσωμεν ἐν ὀλίγοις τήν εἰκόνα τήν ὁποίαν ἐπαρουσίαζε μέχρι τοῦ 1926 ἡ Κυπριακὴ ‘Αρχαιολογία. Πενήντα ἔτη ἐνωρίτερον ὁ διαβόητος Cesnola εἶχεν ἐπιφέρει ἀνεπανόρθωτα πλήγματα κατὰ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης καί ἐδήλωσε περιοχάς ὀλοκλήρους ἐν τῇ προσπάθειά του νά ἐπιτύχῃ ἐντυπωσιακὴν ἀνακάλυψιν — τήν ὁποίαν ἐφαντάσθη διὰ τῆς ἐπινοήσεως τοῦ μύθου τοῦ ‘θησαυροῦ τοῦ Κουρίου’ — ὡς ἦσαν αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Schliemann εἰς τήν Τροίαν καί τās Μυκήνας.

‘Ο Γερμανὸς ἱστοριοδίφης Max Ohnefalsch-Richter, παρ’ ὅλον ὅτι διεπνέετο ὑπὸ ἀνωτέρου πνεύματος καί εἶχεν πολὺ καλυτέραν κατάρτισιν παρὰ ὁ Cesnola, δέν κατάρθωσε νά ἐξέλθῃ τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ ἱστοριοφισμοῦ.

* Ανατύπωση ἀπὸ τό περιοδικό *Κυπριακαὶ Σπουδαί* XXXVI, 1972, σσ. 15-22.

Αρχικὸς σκοπὸς τῆς ἀναδημοσίευσής αὐτοῦ τοῦ ἀρθροῦ ἀπὸ τῆς *Κυπριακῆς Σπουδῆς*, μετὰ ἀπὸ εἰσήγησιν τοῦ Δρος Βάσου Καραγιώργη, ἦταν ἡ ἐπισύναψη προσθήκης γιὰ τό ρόλο τοῦ Καθηγητῆ Einar Gjerstad κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς τουρκικῆς εισβολῆς στὴν Κύπρον τό 1974 καὶ τῶν τραγικῶν γεγονότων που ἀκολούθησαν. Οἱ ἐπιμελητῆς τῆς ἐκδόσεως ἀπολογοῦνται γιὰ τὴ μὴ παρουσίαν αὐτῆς τῆς προσθήκης που ὁ Δρ. Β. Καραγιώργης δέν μπόρεσε νὰ συντάξῃ λόγω φόρτου ἐργασίας.

Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀποστολῆς τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἀπὸ τοῦ 1890 μέχρι τοῦ 1896 εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακάλυψιν σημαντικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὕλικου, ἀλλ' ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰς ἰσχνὰς δημοσιεύσεις, αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται ἠϋξησαν μᾶλλον τὸ χάος, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει εἰς τὴν γνῶσιν τῆς Κυπριακῆς ἀρχαιολογίας, πλουτίσασαι ταυτοχρόνως δι' ἀμυθῆτων θησαυρῶν τὰς συλλογὰς τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου.

Μοναδικὴν ἐξάιρεσιν εἰς τὴν ζοφεράν εἰκόναν, τὴν ὁποίαν περιέγραψα ἀνωτέρω, ἀποτελεῖ ἡ φωτεινὴ μορφή τοῦ Βρεττανοῦ ἀρχαιολόγου καὶ ἱστορικοῦ John L. Myres, ὁ ὁποῖος πρῶτος προσεπάθησε νὰ τοποθετήσῃ τὴν Κυπριακὴν ἀρχαιολογίαν ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως. Τὸ πρωτοπορειακόν ἔργον τοῦ Myres οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ, δύναται δέ οὗτος νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ Gjerstad. Ἡ σημαντικώτερα συμβολή τοῦ Myres εἶναι ἡ τοποθέτησις τῆς κυπριακῆς ἀρχαιολογίας, κυρίως δὲ τῆς προϊστορίας, ἐντός ἐνός ἀκριβοῦς ἐπιστημονικοῦ χρονολογικοῦ πλαισίου, τὸ ὁποῖον βεβαίως περιωρίζετο εἰς τὰς δυνατότητας τῆς ἐποχῆς του. Αἱ περιστάσεις ὅμως δέν ἠνόνησαν τὸν Myres νὰ ἀσχοληθῇ ἀποκλειστικῶς μέ τὴν Κύπρον διὰ νὰ δώσῃ μίαν ὁλοκληρωμένην εἰκόνα τῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας τῆς. Ἡ μοῖρα ἐπεφύλασσε τοῦτο εἰς τὸν Gjerstad.

Τοιαύτῃ λοιπόν ἦτο ἡ εἰκὼν, τὴν ὁποίαν ἐπαρουσίαζεν ἡ Κυπριακὴ ἀρχαιολογία τὸ 1924, ὅταν ἔφθασεν ὁ Gjerstad εἰς τὴν Κύπρον. Μέ τὴν συμπαράστασιν τοῦ τότε Ἐφόρου τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου Μενελάου Μαρκίδη καὶ τοῦ ἀρχαιοφίλου Λουκῆ Πιερίδη ἐκ Λάρνακος ἤρchiσε τὰς ἐρεῦνας του εἰς Κύπρον, τὴν ὁποίαν ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ ἐπισκεπτόμενος καὶ τὰς πλεον ἀπομεμακρυσμένας γωνίας αὐτῆς ἐπιβαίνων ἡμιόνου. Ἀνεκάλυψε μέγαν ἀριθμὸν προϊστορικῶν χώρων, ταυτοχρόνως δὲ διεξήγαγεν ἀνασκαφὰς ἀποκαλύψας ἀρχαιολογικά ἑρεῖπια εἰς Φρέναρος, Ἀλάμπραν, Καλοψίδαν καὶ Νικολῆδες, διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ οὐχὶ μόνον τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν διαφόρων περιόδων τῆς κυπριακῆς προϊστορίας, ἀλλὰ καὶ τὴν χρονολογικὴν ἐξελίξιν, κυρίως τῶν τριῶν περιόδων τῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ. Ἐμελέτησε τὴν στρωματογραφίαν τῶν τριῶν τούτων ἐποχῶν μέ κατάπλῃσσοσαν ἀκρίβειαν, ἰδίᾳ δέ, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ποῖαι ἦσαν αἱ μέθοδοι τῶν ἀνασκαφῶν, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὴν ἐπιστημονικὴν μορφήν τῆς ἐργασίας τοῦ Gjerstad δύναται εὐκόλως νὰ ἀντιληφθῇ τις εἰς τὰς σκέψεις, τὰς ὁποίας ἐκφράζει εἰς τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου του περὶ τῆς Κυπριακῆς Προϊστορίας (σελ. 1): «Ἡ προϊστορία πραγματεύεται τὴν ἐπέκτασιν τῶν προϊστορικῶν πολιτισμῶν εἰς χώραν καὶ χρόνον, ταυτοχρόνως δὲ τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπεκτάσεως ταύτης. Ἐργον λοιπόν τοῦ μελετητοῦ τῆς Προϊστορίας εἶναι πρῶτον ἡ χρονολογικὴ τοποθέτησις τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον πραγματεύεται, διότι τοιοῦτοτρόπως καθίσταται δυνατὴ ἡ διερεύνησις τῆς ἐξελίξεως τῶν γεγονότων καὶ ἡ σύλληψις μιᾶς γενικῆς εἰκόνας τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ δεῦτερον ἔργον τοῦ ἐρευνητοῦ εἶναι ὁ προσδιορισμός καὶ ἡ περιγραφή τῶν χώρων εἰς τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθη ὁ πολιτισμός, τὸν ὁποῖον ἐρευνᾷ, καὶ ἡ μελέτη τῶν σχέσεων μέ τὸν ἔξω κόσμον». Μέ γνῶμονα τὰ ἀνωτέρω συνέγραψεν ὁ Gjerstad καὶ ἐδημοσίευσεν τὸ 1926 τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν του περὶ τοῦ Προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κύπρου. Παραδίδει τότε ὁ Gjerstad τὴν πρῶτην ἀξιόλογον ἐπιστημονικὴν μελέτην περὶ τῆς Κυπριακῆς Προϊστορίας καὶ διαγράφει τὰ πλαίσια ἐντός τῶν ὁποίων μέχρι σήμερον ὅλοι ἐργαζόμεθα, συμβάλλοντες βεβαίως μέ προσθήκας καὶ μικρὰς ἀλλαγὰς, χωρὶς ὅμως νὰ ἀλλοιοῦμεν τὸ οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν διὰ μόχθου καὶ σοφίας ὁ νέος ἀρχαιολόγος τῶν εικοσιεννέα ἐτῶν. Κακὴ τύχη δέν ἄφησε τὸν Gjerstad νὰ ὁλοκληρώσῃ, ὡς ὁ ἴδιος ἠθέλε, τὴν ἐρευνάν του περὶ τὴν προϊστορίαν τῆς νήσου ὁλοκλήρου. Προσβληθεὶς ὑπὸ μαλαρίας, ἡ ὁποία ἐμάστιζε τότε τὴν νῆσον, ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ, χωρὶς νὰ γνωρίσῃ τὴν δυτικὴν αὐτῆς περιοχὴν. Ἄλλ' ἡ Κύπρος ἤσκησε μεγάλην γοητείαν ἐπὶ τοῦ νεαροῦ Σουηδοῦ ἀρχαιολόγου. Ὄταν τὸ 1926 διωρίσθη λέκτωρ τῆς Κλασσικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Ἀρχαίας Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Uppsala, συνέλαβε τὴν ἰδέαν μιᾶς μεγάλης Σουηδικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἀποστολῆς εἰς Κύπρον πρὸς διενέργειαν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν. Δι' ἰδικῶν του ἐνεργειῶν συνεστήθη ἡ Σουηδικὴ Ἐπιτροπὴ διὰ τὴν Κύπρον (Swedish Cyprus Committee) καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1927 ἡ Σουηδικὴ Ἀποστολή,

γνωστή ως Swedish Cyprus Expedition, ἤρχιζε τὰς ἀνασκαφὰς τῆς εἰς Κύπρον. Ἀρχηγὸς τῆς Ἀποστολῆς ὤρισθη ὁ Gjerstad, μέ ἀρχιτέκτονα τὸν J. Lindros καὶ βοηθοὺς τοὺς Erik Sjöqvist καὶ Alfred Westholm. Ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἀποστολῆς ἔλαβεν ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ὁ τότε διάδοχος τοῦ Σουηδικοῦ θρόνου καὶ νῦν βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος. Σκοπὸς τῆς Ἀποστολῆς ἦτο ἡ δι' ἀνασκαφῶν ἔρευνα ὁλοκλήρου τῆς Κυπριακῆς Ἀρχαιολογίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν. Μία τοιαύτη ἐπιχείρησις ἦτο διὰ τὴν τότε ἐποχὴν πρωτοφανὴς καὶ μεγαλεπήβολος. Διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1927 μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1931 καὶ ἐκάλυψε μέγα μέρος τῆς νήσου. Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν γράφει τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ ὁ Alfred Westholm: 'Κατέστη ἀναγκαία ἡ διενέργεια ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν εἰς πολλοὺς χώρους. Διὰ νὰ καθιερώσωμεν σύστημα χρονολογικῆς ἐξελέξεως ἀνεσκάψαμεν τριακοσίους περίπου λαξευτοὺς τάφους διαφόρων ἐποχῶν, οἱ ὅποιοι περιεῖχον περίπου 10,000 ἀγγεῖα 900 τύπων. Ἐπὶ πλέον ἀνεσκάφησαν εἴκοσι ἱερὰ καὶ ναοί, ὅπου ἀνεκαλύφθησαν χιλιάδες γλυπτῶν. Πλήν τῶν κατοικικῶν ἀνεσκάφησαν ἐπίσης δύο φρούρια, ἓνα βασιλικὸν ἀνάκτορον καὶ ἓνα Ρωμαϊκὸν θέατρον'.

Μία μεγάλη ἀνακάλυψις, τὴν ὁποίαν ἡ Σουηδικὴ Ἀποστολὴ προέβαλε μέ πολλὴν σεμνότητα, ἦτο ἡ διαπίστωσις, διὰ πρώτην φοράν, ὑπάρξεως νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ εἰς Κύπρον. Ἦδη ὁ Gjerstad ἀνεκοίνωσε τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην τὸ 1925 κατόπιν προσωπικῶν τοῦ ἐρευνῶν εἰς Φρέναρος. Ἐκτενέστεραι ἀνασκαφαὶ ἀργότερον ὑπὸ τῆς Σουηδικῆς Ἀποστολῆς εἰς Πέτραν τοῦ Λιμνίτη, Λάπηθον καὶ Κυθραῖαν ἔχυσαν περισσότερον φῶς ἐπὶ τῆς πρώτης ταύτης φάσεως τῆς προϊστορικῆς ζωῆς τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ὑστερώτερον τὸ κυριώτερον πεδῖον ἐρεῦνης τοῦ Πορφυρίου Δικαίου.

"Ὡς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀριθμήσω κατωτέρω τοὺς χώρους ὅπου ἀνεσκάψεν ἡ ὑπὸ τὸν Gjerstad Σουηδικὴ Ἀποστολὴ, διὰ νὰ καταστῇ σαφέστερον τὸ μέγεθος τῆς ἀναληφθείσης τότε ἐργασίας: Μάριον, Πέτρα τοῦ Λιμνίτη, Παραδεισιώτισσα, Μερσινάκι, Βουνίν, Σόλοι, Ἀγία Εἰρήνη, Λάπηθος, Κυθραῖα, Νικολῆδες, Ἰδάλιον, Ἀλάμπρα, Ἀμαθοῦς, Κίτιον, Ἀρσος, Μηλιά, Στύλλοι, Ἐγκωμη, Καλοψίδα, Φρέναρος, Ἅγιος Ἰάκωβος, Παλαιοσκοῦτελλα, Νιτοβίκλα, Κουντούρα, Τράχωνας.

Τρία ἔτη μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Σουηδικῆς Ἀποστολῆς ἐξεδόθη ὁ πρῶτος τόμος τῶν δημοσιεύσεών της ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον *The Swedish Cyprus Expedition*. Ὁ τόμος οὗτος, εἰς δύο τεύχη (κεῖμενον καὶ πίνακες μετὰ σχεδιαγραμμάτων), πραγματεύεται κυρίως ἀνασκαφὰς προϊστορικῶν χώρων. Εἰς εἰσαγωγικόν του σημείωμα εἰς τὸν τόμον τοῦτον ὁ Gjerstad περιγράφει ἐπιγραμματικῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς Κυπριακῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορίας καὶ ὑπογραμμίζει τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ πολιτισμοῦ της, γεγονὸς τὸ ὅποιον οἱ προγενέστεροι τοῦ Gjerstad ἄλλοτε ἠγνόουν ἢ ἠρνοῦντο νὰ παραδεχθῶν, θεωροῦντες τὴν Κύπρον ὡς δέκτην διαφόρων πολιτιστικῶν ἐπιδράσεων, ἄνευ οὐδεμιᾶς προσωπικῆς ὀντότητος. Αὐτὴ, ὡς γνωστόν, ὑπῆρξεν ἐν πολλοῖς καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ Sir George Hill, ὁ ὅποιος δὲν ἀνεγνώρισε καμμίαν ἀξίαν εἰς τὴν ρωμαλεῶν φυσιογνωμίαν τοῦ Κυπριακοῦ πολιτισμοῦ.

Γράφει λοιπὸν χαρακτηριστικῶς ὁ Gjerstad εἰς τὸ εἰσαγωγικόν του σημείωμα εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Σουηδικῆς Ἀποστολῆς: "Ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως ἡ νήσος ἐπέμρωτο, ὡς ἦτο φυσικόν, νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Ὑπῆρξεν ὁ συνδετικὸς κρίκος μεταξύ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ ὁ πολιτισμὸς της ἐδέχθη τὰς ἐπιδράσεις τῶν μεγάλων πολιτισμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Συρίας, Αἰγύπτου, Ἰωνίας καὶ Ἑλλάδος. Συνεπῶς δύναται τις νὰ μελετήσῃ εἰς τὴν Κύπρον τὰς ἀλληλοεπιδράσεις τῶν πολιτισμῶν τούτων. Ἀλλ' ἡ σπουδαιότης τοῦ Κυπριακοῦ πολιτισμοῦ δὲν περιορίζεται εἰς τὸν ρόλον τοῦ μεσάζοντος μεταξύ τῶν διαφόρων πολιτισμῶν. Ἡ Κύπρος ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς ὅπου ἐδημιουργήθη ὁ πολιτισμὸς ὁ ὅποιος κατὰ καιροὺς κατέκτησεν ὕψηλά ἐπίπεδα. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Κυπριακὸς πολιτισμὸς δὲν παρουσιάζει τὸν μεγαλοπρεπῆ χαρακτῆρα τῶν πολιτισμῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μεσοποταμίας, καὶ ἡ Κύπρος δὲν εἶχε τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἡ πολιτιστικὴ της δημιουργία ἦτο ἴση καὶ ἐν πολλοῖς ὑπε-

ρέβαλε τούς άλλους πολιτισμούς της Μεσογείου πρό της Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ χαρακτηρισμός οὗτος τοῦ Gjerstad μᾶς φαίνεται σήμερον πολὺ φυσικός, ἂν λάβωμεν ὅμως ὑπ' ὄψιν τὴν σχεδὸν περιφρονητικὴν στάσιν τῶν τότε ἱστορικῶν διὰ κάθε φάσιν τοῦ Κυπριακοῦ πολιτισμοῦ, τότε θὰ ἀντιληφθῶμεν τὸ μέγεθος τῆς τόλμης καὶ παρρησίας, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Gjerstad ἐπεχείρησε νὰ παρουσιάσῃ τὸ ὕψος τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαίας Κύπρου.

Εἰς σύντομον διάστημα ἠκολούθησαν οἱ ἄλλοι δύο τόμοι τῆς δημοσιεύσεως τῆς Σουηδικῆς Ἀποστολῆς, καὶ πάλιν εἰς δύο τεύχη ἕκαστος, καλύψαντες ὅλας τὰς ἀνασκαφὰς τὰς ὁποίας ἀνέλαβεν ἡ Ἀποστολή. Τοιουτοτρόπως εἰς συντομώτατον χρονικὸν διάστημα, ἀσύνηθες διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν μας, παρεδίδετο εἰς τὴν κρίσιν καὶ χρῆσιν ὑπὸ τῶν μελετητῶν τὸ τεράστιον ὕλικόν τὸ ὁποῖον ἔφεραν εἰς φῶς αἱ ἀνασκαφαὶ αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Ἐν τῷ μεταξύ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς Σουηδικῆς ἐπιστήμης κατέκτων τὸν διεθνῆ θαυμασμόν καὶ ἡ Κύπρος ἐλάμβανεν ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὴν διεθνῇ ἀρχαιολογίαν. Μεγάλα εὐρωπαϊκὰ περιοδικὰ ἐφιλοξένουν ἄρθρα τοῦ Gjerstad καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς Σουηδικῆς Ἀποστολῆς, οἱ ὁποῖοι ἀνέπτυσσον εἰδικὰ θέματα τῶν ἀνακαλύψεων τῶν, προκαλοῦντες ζωηράς ἀκαδημαϊκὰς συζητήσεις, ὥς ἐκείνη περί τὸ ἀνάκτορον τοῦ Βουνίου, καθ' ἣν ὁ Gjerstad ὑπερῆμύνηθη σθεναρῶς τοῦ ἰδιαζόντος ἀρχιτεκτονικοῦ χαρακτήρος του καὶ τῆς συγγενείας αὐτοῦ πρὸς τὰ Μυκηναϊκὰ πρότυπα. Ὁ ἀπώτερος σκοπὸς τοῦ Gjerstad ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Σουηδικῆς Ἀποστολῆς, δέν ἦτο βεβαίως μόνον ἡ ἀνακάλυψις ἀρχαιολογικοῦ ὕλικου καὶ ἡ συγγραφὴ ἐκτενῶν ἐκθέσεων ἀνασκαφῶν, ἀλλ' ἡ πλήρης ἀξιοποίησις τῆς ἀνασκαφικῆς ἐργασίας διὰ τῆς συγγραφῆς μιᾶς ὁλοκληρωμένης μελέτης διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ ἱστορίαν τῆς Κύπρου μὲ βάσιν τὰ νέα πορίσματα τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν. Τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξεπλήρωσεν ὁ τέταρτος τόμος τῆς σειρᾶς *The Swedish Cyprus Expedition*, ὁ ὁποῖος θὰ ἀποτελοῦσε σειρὰν τόμων συνθέτων μελετῶν. Ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος καθυστέρησε τὴν ἐκδοσιν τῶν μελετῶν τούτων. Τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ τετάρτου τόμου, γνωστὸν ὡς Τόμος IV, μέρος 2, ἔχει συγγραφέα τὸν ἴδιον τὸν Gjerstad. Διὰ τοῦ βιβλίου τούτου ὁ Gjerstad κατέστη πλέον ὁ στυλοβάτης τῆς Κυπριακῆς Ἀρχαιολογίας. Εἰς τὰς πεντακοσίας πεντήκοντα σελίδας του περιλαμβάνεται ἡ καλύτερον μέχρι σήμερον συγγραφεῖσα ἀρχαιολογία καὶ ἱστορία τῆς Κύπρου, καλύπτουσα τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1050 μέχρι τοῦ 325 π.Χ. Τὴν περίοδον δηλαδὴ ἐκείνην, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἐλάχιστη γνωστὴ καὶ ἡ ὁποία διὰ διαφόρους λόγους εἶχε παρερμηνευθῇ ὑπὸ τῶν προηγουμένων μελετητῶν εἴτε ἔνεκα προκαταλήψεως εἴτε ἔνεκα ἀγνοίας τῆς πραγματικότητος. Διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ τόμου τούτου ὁ Gjerstad ἐπεσκέφθη ὅλα τὰ μεγάλα Μουσεῖα τοῦ κόσμου, συνέλεξε τὸ ἀνά τὴν οἰκουμένην σκορπισμένον Κυπριακὸν ἀρχαιολογικὸν ὕλικόν καὶ μὲ ἀνυπέρβλητον σοφίαν ἐπαρουσίασε τὸν χαρακτήρα τῆς κυπριακῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορίας, ἀφίνων τὸ ἴδιον τὸ ὕλικόν νὰ ὁμιλήσῃ, ἄνευ πολιτικῆς προκαταλήψεως ἢ ἄλλων ὑπολογισμῶν, μὲ γνώμονα τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Ἐταξινόμησε πρῶτον πᾶν εἶδος ἀρχαιολογικοῦ ὕλικου — ἀρχιτεκτονικόν, κεραμικὴν, γλυπτικὴν, μεταλλοτεχνίαν — κατέταξε τὸ ὕλικόν τοῦτο χρονολογικῶς, τὸ ἀνέλυσεν αἰσθητικῶς, διεπίστωσε τὰς σχέσεις καὶ τὰς ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν, συνέδεσε τὸν χαρακτήρα τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ μὲ τὰ ἱστορικὰ τεκμήρια καὶ ἐκ τῆς ἀρχαιολογίας ἐφώτισε τὰς σελίδας τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας. Βαθὺς γνώστης τῆς Ἀρχαιολογίας, τῆς Μεσογειακῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς, ἀντελήφθη τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῆς Κυπριακῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας κατὰ τὴν πρώτην χιλιετηρίδα π.Χ. καὶ τῆς ἀπέδωσε τὸν ἀληθῆ αὐτῆς χαρακτήρα. Ἡ ἀρτία γνώσις τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων τὸν ἐβοήθησαν νὰ ἐρευνήσῃ εἰδικὰς πτυχὰς τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας, τὰς ὁποίας δέν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξιχνιάσουν οἱ προγενέστεροί του ἐρευνηταί, οἱ ὁποῖοι ἐβλεπον τὴν Κύπρον κυρίως ὡς τμῆμα τοῦ Φοινικικοῦ πολιτισμοῦ. Παρῆλθον εἰκοσιπέντε σχεδὸν ἔτη καὶ ὁ Τέταρτος τόμος, μέρος 2 τῆς Σουηδικῆς Ἀποστολῆς, συγγραφεῖς ὑπὸ τοῦ Gjerstad, παραμένει τόσον ἐπιβλητικὸς καὶ ἄρτιος ὅσον ἦτο καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δημοσιεύσεώς του. Ἀκολουθοῦμεν ἀκόμη πιστῶς τὴν ὑπ' αὐτοῦ προταθεῖσαν χρονολογίαν καὶ τυπολογίαν εἰς ὅλας τὰς φάσεις τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ τῆς Κύπρου μεταξύ τοῦ 1050 καὶ 325 π.Χ. Τὰ ἱστορικὰ

του συμπεράσματα παραμένουν ακόμη αξιώματα επί των ὁποίων βασιζόμεθα ὅλοι διά νά ἐρμηνεύσωμεν τās νέας ἀνακαλύψεις.

Ἡ μεγάλη συμβολή εἰς τήν μελέτην τῆς Κυπριακῆς ἀρχαιολογίας, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τόν Gjerstad, εἶναι ἡ διαπίστωσις τῆς εὐρείας ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τήν ἀνάπτυξιν τοῦ Κυπριακοῦ πολιτισμοῦ, ἀπό τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καί ἐντεῦθεν, καί ἡ ἰδιάζουσα θέσις τήν ὁποίαν κατέχει ἡ Κύπρος εἰς τήν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πρῶτος ὁ Gjerstad ἔθεσε τήν Κύπρον ἐντός τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπολιτιστικοῦ χώρου, ἐξάρας τήν ἰδιάζουσαν αὐτῆς φυσιογνωμίαν, ἐνῶ μέχρι τότε οὐδεὶς διέβλεπέ τι τό Ἑλληνικόν εἰς τήν Κυπριακὴν πολιτιστικὴν δημιουργίαν. Γνωστὴ εἶναι ἐξ ἄλλου καί ἡ ἀτυχῆς φράσις τοῦ Sir George Hill εἰς τόν πρῶτον τόμον τῆς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσης *Ἱστορίας τῆς Κύπρου*, ἐκδοθείσης τό 1940, ὅπου οὗτος παρερμηνεύων χωρίον τῶν *Ἰκετίδων* τοῦ Αἰσχύλου περὶ 'Κυπρίου χαρακτήρος' συμπεραίνει αὐθαιρέτως ὅτι 'ἐν ὧσιν τοιούτου γεγονότος, προσπάθειαι αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο καί ἀναμφιβόλως θά ἐξακολουθήσουν νά γίνωνται, διά νά ἀποδείξουν ὅτι οἱ Κύπριοι ἦσαν γνήσιοι Ἕλληνες, πρέπει νά θεωροῦνται μάταιαι'. Ὁ ἰσχυρισμός οὗτος, ἀνατραπείς ὑπό τοῦ Δρος Σπυριδάκι, μᾶς φαίνεται σήμερον ἀντιεπιστημονικός καί ἀτυχέστατος, ἀλλὰ χαρακτηρίζει τό κλίμα ἐντός τοῦ ὁποίου εἶχε νά ἐργασθῇ ὁ Gjerstad ὡς ἱστορικός. Τήν Κύπρον ὅμως δέν τήν εἶδεν ὡς μίαν δευτερεύουσαν ἐπαρχίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ ὡς μίαν κιβωτόν εἰς τήν ὁποίαν ἐφυλάττοντο αἱ Ἑλληνικαί, κυρίως δέ αἱ Μυκηναϊκαί παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τήν βάσιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Κυπριακοῦ πολιτισμοῦ εἰς ἐποχάς πολιτικῶν κρίσεων καί ἀντιζησοτήτων.

Ὁ Gjerstad κατενόησε πλήρως τήν σημασίαν τήν ὁποίαν εἶχεν ὁ Ἑλληνικός ἀποικισμός τῆς Κύπρου ὑπό τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τό τέλος τῆς Ὑστέρας Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ καί τήν ἐπίδρασιν του ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ Κυπριακοῦ πολιτισμοῦ τῆς πρώτης π.Χ. χιλιετηρίδος. Τήν περίοδον ταύτην εἶχε μελετήσει μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς καί εἰς εἰδικόν ἄρθρον του, δημοσιευθέν τό 1944 εἰς τό περιοδικόν *Opuscula Archaeologica*, συνδυάζει τήν μυθικὴν παράδοσιν περὶ ἰδρύσεως πόλεων ἐν Κύπρῳ ὑπὸ ἡρώων τοῦ Τρωϊκοῦ Πολέμου μέ τὰ ἀρχαιολογικά δεδομένα. Αἰσθανθεὶς ἐντόνως τήν σημασίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ καί τās ἐξ αὐτοῦ συνεπειάς, περιγράφει μέ δραματικόν ὕφος εἰς τόν τέταρτον τόμον τῆς Σουηδικῆς Ἀποστολῆς τήν μεταβατικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς Ὑστέρας Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ εἰς τήν Πρώϊμον Γεωμετρικὴν Ἐποχήν: 'Ὁ ἀναβρασμός τῆς τελευταίας φάσεως τῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ ἀντηγεῖ ἀκόμη εἰς τοὺς θόλους τῆς εἰσόδου πρὸς τήν Κυπρο-Γεωμετρικὴν Ἐποχήν, ὁ ἀναβρασμός τῶν ἐπιδρομῶν, τῶν λεηλασιῶν καί τῶν πολιτικῶν ἀναταραχῶν. Ἀλλ' ἡ ἡχώ τῶν πολεμικῶν σαλιγγῶν κοπάζει καί ὑπὸ τό σκότος τῆς καταιγίδος καί τῆς καταστροφῆς ἀνατέλλει ἡ ἡμέρα μιᾶς νέας ἐποχῆς, τῆς ἀνασυγκροτήσεως καί τοῦ (Ἑλληνικοῦ) ἀποικισμοῦ'.

Σκοπὸς μου δέν εἶναι ἡ ἀνάλυσις τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Gjerstad, ἀλλὰ μία ἀπλὴ σκιαγραφία, ἕνας σύντομος χαρακτηρισμός. Ὁ μέγας ἐπιστήμων εὐρίσκεται ἐν πλήρει ἀκμῇ, ἀκάματος ἐρευνητὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας. Παρ' ὅλον ὅτι μέγα μέρος τῆς ἐπιστημονικῆς του δραστηριότητος ἀφιέρωσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τήν μελέτην τῆς ἀρχαίας Ρώμης, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἐλησμόνησε τήν Κύπρον. Ἐπισκεφθεὶς πρό τινων ἐτῶν τόν Μακαριώτατον διεβεβαίωσε τοῦτον ὅτι θά γράψῃ τό ὁμέγα τῆς ἀρχαιολογικῆς του σταδιοδρομίας ἐν Κύπρῳ, ὡς ἔγραψε καί τό ἄλφα. Ἡμεῖς ὅμως δέν ἀναμένομεν τό ὁμέγα. Πρό αὐτοῦ ἀναμένομεν μίαν νέαν ἐποχὴν δημιουργίας, διά νά ἀπολαύσωμεν τοὺς ὀρίμους καρπούς τῆς σοφίας του. Ἀναμένομεν νά μᾶς δώσῃ τήν μοναδικὴν ἐμπειρίαν τῶν πενήντα σχεδόν ἐτῶν ἐπαφῆς καί συμβιώσεως μέ τήν Κυπριακὴν ἀρχαιολογίαν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, οὐχὶ μόνον ἐνημεροῦται ἀρτίως ἐπὶ παντός ὅ,τι ἀφορᾷ τήν Κυπριακὴν ἀρχαιολογίαν, ἀλλὰ διανύει ἀποστάσεις, μεταβαίνων εἰς τήν Ἑλλάδα καί τήν Ἰσπανίαν ἢ ἐρχόμενος εἰς Κύπρον, διά νά μελετήσῃ εἰδικὰς πτυχάς τῆς ἀρχαιολογίας μας. Εἶναι πάντοτε πρόθυμος, ὡς ἀληθῆς ἐπιστήμων, νά ἀναθεωρήσῃ τα συμπεράσματά του ὑπὸ τό φῶς τῶν νέων ἀνακαλύψεων.

Θά προσκρούσω ἀσφαλῶς εἰς τήν μετριοφροσύνην τοῦ σήμερον τιμωμένου ἐπιστήμονος ἄν

ἐπεχείρουν νά σκιαγραφήσω τήν προσωπικότητά του ὡς ἀνθρώπου . Μέ τιμᾶ μέ τήν φιλίαν του ἀπό δεκαπενταετίας καί πλέον καί εἶμαι εἰς θέσιν νά γνωρίζω τήν μεγαλοψυχίαν καί τήν γενναιοφροσύνην του. Ἀρκοῦμαι νά εἶπω μόνον, ὅτι αἱ γενεαί τῶν νέων ἀρχαιολόγων οἱ ὁποῖοι ἀπό ἐτῶν φιλοξενούνται εἰς τήν πλουσίαν αὐτοῦ τράπεζαν προσβλέπουν πρός αὐτόν μέ εὐγνωμοσύνην ἀπέραντον καί ἀγάπην ἀπεριόριστον.

Ὁ Gjerstad ἔχει δημιουργήσει μαθητάς καί συνεχιστάς τοῦ ἔργου του. Ὡς εἶχον τήν τιμήν νά τονίσω χθές ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Βουνίου, εἶναι εὐτυχής σύμπτωσις τό γεγονός ὅτι σήμερον, ὅτε τιμῶμεν τόν διαπρεπή ἐπιστήμονα ἐπὶ τῇ 75ῃ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων του, τεσσαράκοντα ἔτη μετά τό πέρας τῶν ἀνασκαφῶν του ἐν Κύπρῳ, ἀρχίζει νέα φάσις τῶν Σουηδικῶν ἀνασκαφῶν, μέ συνεχιστήν τοῦ ἔργου τοῦ Gjerstad τόν μαθητήν αὐτοῦ κ. Paul Åström, καθηγητήν τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τό Πανεπιστήμιον τοῦ Göteborg. Ὅμως ἡ παράδοσις, τήν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ὁ Gjerstad εἰς τήν Σουηδίαν διὰ τήν καλλιέργειαν τῶν περὶ τήν Κύπρον ἀρχαιολογικῶν σπουδῶν, συνεχίζεται. Εἵμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ νέα αὕτη Σουηδική Ἀποστολή θά ἀποβῇ ἐξ ἴσου καρποφόρος ὅσον καί ἡ πρώτη. Θά εἶναι τοῦτο ἡ μεγαλυτέρα εὐτυχία διὰ τόν πρωτεργάτην ἐπιστήμονα, ὁ ὁποῖος θά ἴδῃ τό ἔργον τό ὁποῖον ἤρχισε πρό πεντηκονταετίας νά συνεχίζεται ὑπό τῶν ἰδίων αὐτοῦ μαθητῶν.

Ἀπευθυνόμενος τώρα πρός τόν καθηγητήν Gjerstad καί τήν Κυρίαν Gjerstad, ἡ ὁποία συνεμερίσθη μετ' αὐτοῦ τās ἀντιξοότητας καί τās χαράς ζωῆς ἡμίσεως αἰῶνος, εὐχαριστῶ αὐτούς θερμότατα ἐκ μέρους τοῦ Τμήματος Ἀρχαιοτήτων καί τῆς νέας γενεᾶς τῶν ἀρχαιολόγων διὰ τήν πολυτίμον των προσφοράν πρός τήν Κυπριακὴν Ἀρχαιολογίαν. Εὐχομαι εἰς αὐτούς εὐτυχίαν καί ὑγίαν, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι θά μᾶς δώσουν καί πάλιν τήν χαράν τῆς ἐν Κύπρῳ παρουσίας των. Ὡς ἐλάχιστον φόρον τιμῆς πρός τόν ἀγαπητόν Καθηγητήν τό Τμῆμα Ἀρχαιοτήτων ἀπεφάσισε νά τοῦ ἀφιερῶσιν τόν ἐφετινόν τόμον τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ του διὰ τήν μεγίστην του προσφοράν πρός τήν Κυπριακὴν Ἀρχαιολογίαν.